

Мішиєв В.Д., Гриневич Є.Г., Омелянович В.Ю., Макаренко С.М.

Національна медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

Роль мотивації й оснащеності занять у вивченні психіатрії та наркології

Резюме. Мета. Вивчення напрямків підвищення мотивації лікарів-слухачів в отриманні знань та вмінь за спеціальностями «психіатрія» і «наркологія». **Матеріали та методи.** Матеріал дослідження — лікарі, які проходили навчання на циклах післядипломної освіти (спеціалізації, передатестаційних, тематичного удосконалення) за спеціальностями «психіатрія» та «наркологія» на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології у 2016 р. Методи дослідження: інформаційно-теоретичний, аналітичний, опитування (інтерв'ю, анкетування), спостереження, методи описової статистики. **Результати.** Важливим завданням викладача є розвиток навчально-пізнавальних мотивів слухачів циклів підвищення кваліфікації, що орієнтовані на засоби отримання та засвоєння знань і оволодіння професійними навичками. Формування соціальних мотивів, таких як обов'язок, відповідальність за життя, психічне здоров'я хворого, розуміння соціальної значущості глибоких знань із психіатрії і наркології на тлі заходів щодо підвищення інтересу до навчання є важливими завданнями у навчальному процесі на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології. **Висновки.** Концептуальні методичні принципи, що підвищують інтерес до навчання, мають різний ранг у структурі мотивації лікарів-слухачів. Застосування методів і прийомів педагогічної герменевтики призводить до змін характеру пізнавальної діяльності з репродуктивного на креативний. Серед невербальних методів педагогічної герменевтики найбільша ефективність досягнення мети та підвищення інтересу до навчання встановлена при грі з готовими правилами, гри-імітації, гри-імпровізації. Актуальність реалізації загальних принципів педагогіки в навчальному процесі для слухачів різних циклів післядипломного навчання має значні відмінності.

Ключові слова: психіатрія; наркологія; мотивація; оснащеність занять

Вступ

Психіатрія, її субспеціальності (наркологія, дитяча психіатрія, судова психіатрія, психотерапія, медична психологія) на етапі сучасної медицини забезпечують інтегративний підхід до вирішення проблем хвороби та здоров'я, необхідний усім медичним спеціальностям. Здобутки психіатричної науки знаходять широке відображення у загальносоматичній медицині, а класичні й новітні дослідження (нейрофізіологічні, нейровізуалізаційні, генетичні тощо) доповнюють знання з цієї дисципліни.

Саме психіатрія є єдиною наукою, що об'єднує медичні знання, нерозривно пов'язана з ними та дозволяє проводити цілісну оцінку стану хворого. Загальне здоров'я людини характеризується єдністю фізичного, психічного і соціального здоров'я. Когнітивною метафорою цього синтезу можуть слугувати закони діалектики, а образною — діаграма Великої межі Тай-Цзи, де психіатрія може бути символічно представлена *інь*, а загальносоматична

медицина — *ян*, які об'єднані гнучкою границею (постійні рух, зміни, перехід одного в інше).

Знання цього предмету, окрім правильної оцінки клінічної картини патології психіки та призначення адекватного лікування (у межах психіатричної практики), надають змогу лікарям усіх спеціальностей вийти за межі вузькоспеціалізованих знань, розширити клінічний кругозір, усвідомити діалектику симбіозу психічного та соматичного і на цій основі застосовувати у власній роботі багатоосьовий (функціональний) підхід.

Тому на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології при вивченні психіатрії, дитячої психіатрії, наркології приділяється значна увага рівню викладання і високим вимогам до підготовки і знань лікарів-слухачів (зокрема, сімейних лікарів).

Мета роботи: вивчення напрямків підвищення мотивації лікарів-слухачів в отриманні знань і вмінь за спеціальностями «психіатрія» і «наркологія».

Матеріали та методи

Матеріалом дослідження є результати опитування (інтерв'ю, анкетування), спостереження та оцінки знань і вмінь лікарів-слухачів за 2016 рік. Опитування походили впродовж циклу удосконалення лікарів і на заключній конференції:

— для виявлення провідної мотивації лікарів-курсантів у вигляді фокусованого інтерв'ю, спрямованого на встановлення таких типів мотивації до навчання: а) прагнення до отримання знань, допитливості; б) оволодіння професійними знаннями, професійне формування значущих якостей, навичок; в) отримання сертифікату при формальному засвоєнні знань, пошук «обхідних» шляхів складання іспиту [1];

— з'ясування ступеня задоволення лікарів-курсантів рівнем викладання за спеціальностями «психіатрія» і «наркологія» при використанні у педагогічному процесі методологічних прийомів підвищення мотивації до навчання шляхом аналізу результатів їх анкетування з використанням «Анкети оцінки якості викладання на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології», розробленої у НМАПО імені П.Л. Шупика.

Квантифікована евалюація результатів викладання цих предметів складалася з відносної кількості (%) правильних відповідей при комп'ютерному іспиті, а також бальних оцінок щодо оволодіння практичними навичками, і тих, які отримані на екзамені з теоретичних знань, заключної співбесіди та заключного балу оцінки знань і вмінь лікарів-курсантів.

Методи дослідження — інформаційно-теоретичний, аналітичний, опитування (інтерв'ю, анкетування), спостереження, методи описової статистики.

Результати та обговорення

Однією з головних умов успішного навчання є учбова мотивація, що часто потужніше, ніж чинник інтелекту [2, 3].

Провідну роль у навчальній діяльності відіграє інтерес як «форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності. Задоволення інтересу не веде до його згасання, а викликає нові інтереси, на більш високому рівні пізнавальної діяльності» [2]. Якщо лікарі-курсанти з інтересом, глибоко вивчають психіатрію і її субспеціальності, вони набувають певної кваліфікації, відповідають вимогам «суспільного замовлення» стосовно соціальної ролі лікаря, отримують базис до сумлінного виконання професійних обов'язків і, опосередковано, постають конкурентоспроможними на ринку медичних послуг, підвищують власну самооцінку.

За результатами проведення інтерв'ю встановлені концептуальні методичні принципи, що підвищують інтерес до навчання на кафедрі: зв'язок теорії з

практикою, доступність (95,8 %), дисциплінарна та міждисциплінарна спрямованість (93,8 %), новизна (71,3 %), особистісний підхід (67,9 %), виховний, технологічний (наочність, активність) компоненти (63,6 %), підтримка позаучбової мотивації (34,7 %). Відповідно до отриманих даних педагогічний процес на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології проводили згідно із зазначеними принципами.

Особистісний підхід визначав взаємодію лікаря-курсанта і викладача та ґрунтувався на педагогічній співробітничості на тлі виявлення бажаного рівня стратегічних професійних компетенцій, професійно значущих навичок і якостей (суб'єктивний еталон лікаря серед колег і хворих). Розвиток зазначених аспектів особистості та соціальної ролі лікаря полягав у специфіці викладання матеріалу, проведенні занять із поступовим, послідовно-логічним розкриттям тем, створенням певної цікавої інтриги, пізнавальної фрустрації з подальшим виходом з неї завдяки розвитку активної пошуково-пізнавальної діяльності курсантів та подальшим позитивним підкріпленням, похвалою, заохоченням з боку викладача. Прикладом є стимулювання бажання слухачів до виступу з рефератом, презентацією на захопленні професійну тематику, їх подальше обговорення та доповнення впродовж семінарських, практичних занять.

Зазначене вказує на ще одну важливу складову мотивації до навчання — це сам викладач, його особистісні та професійні якості. Захопленість предметом, високий професіоналізм, розум, ввічливість, тактовність, почуття обов'язку, спокій, комунікативна толерантність, вміння вести аудиторію (лідерські, ораторські, театральні здібності, почуття гумору) — якості, які прищеплювали особистим прикладом через вербальне та невербальне стимулювання імпринтингової, дзеркальної поведінки лікарів-курсантів. У цьому зв'язку суттєвою є активна участь викладачів у науковій, практичній роботі, висвітлення власних здобутків та здобутків кафедри у вітчизняних і міжнародних наукових виданнях, що формує авторитет, викликає повагу, створює ефект «знайомого обличчя», сприяє довірі та бажанню наслідувати досвід і знання.

Індивідуалізацію підходу до кожного слухача здійснювали і через встановлення (шляхом спостереження, співбесіди) своєрідності пізнавальних процесів, способів, темпу, глибини засвоєння нових та актуалізації, удосконалення вже отриманих знань і вмінь кожного лікаря-курсанта. Визнання права слухача на вибір рівня, системи завдань, матеріалів і темпу оволодіння ними забезпечувало найбільш ефективно досягнення цілей навчання.

Так, наприклад, робочі плани спеціалізації, передатестаційних циклів (ПАЦ), циклів тематичного удосконалення (ТУ) за дисциплінами, що вивчаються, складені таким чином, що слухачі мають у своєму розпорядженні лекційний матеріал, методичні розробки занять до вивчення наступних тем.

На кафедрі впроваджені та широко використовуються мультимедійні лекції, демонстраційні слайд-презентації хворих, лікарі-курсанти мають доступ до комп'ютерних тестів і текстотеки (комп'ютерна база наукових джерел, посібників, відеолекцій тощо) у комп'ютерному класі кафедри — усе це підвищує інформативність, дає можливість широко проілюструвати предмет викладання, підвищує якість його сприйняття.

Зазначене тісно пов'язане з таким методичним принципом підвищення мотивації навчання, як використання сучасних технологій і технічних засобів у педагогічному процесі.

Виховний компонент містив у собі розвиток навичок самостійної роботи й рефлексії отриманих знань та вмінь шляхом зворотного зв'язку. Одним із засобів досягнення цільових завдань навчання було використання педагогічної герменевтики. При цьому підвищення усвідомлення теорії і практики психіатрії та її субспеціальностей, переведення отриманих знань та навичок на автоматичний рівень виконання професійних завдань досягали завдяки «переходу» зі словесного, вербального рівня викладання на дієвий, невербальний. За цим аспектом педагогічна герменевтика деяким чином нагадує психотерапевтичні методи психо- та символдрами, з різницею у меті та завданнях використання. Застосування методів і прийомів діяльної герменевтики призводило до зміни характеру пізнавальної діяльності з репродуктивного на креативний, розвитку прагнення до самостійної роботи, зокрема у позааудиторні години, евристичної (алгоритмічної) діяльності слухачів, формування рефлексивної оцінки власної діяльності впродовж занять. Серед методів педагогічної герменевтики найбільші зацікавленість та ефективність досягнення цілей навчання у курсантів були зафіксовані:

- при грі з готовими правилами (наприклад, при оволодінні навичками гіпно-, аутосугестивної терапії);
- гри-імітації (наприклад, відпрацювання навичок клінічного огляду, психодіагностичного, психометричного досліджень у парах);
- гри-імпровізації (рефлексія навичок психотерапії).

Вивчення психіатрії та її субспеціальностей починається із загальної психопатології, тобто процесів порушення психічних сфер, властивих усім психічним хворобам, їх суті, причин, механізму розвитку, психопатологічних проявів, значення, наслідків. У подальшому слухачі засвоюють знання із психічних хвороб, які, за суттю, є комбінацією загальних психопатологічних процесів, тому мотивації при вивченні загальної психопатології приділяли особливу увагу. Складність у сприйнятті матеріалу полягала в тому, що існує тісний зв'язок з іншими дисциплінами (неврологія, медична психологія, основи епідеміології, основи психотерапії, функціональна, лабораторна діагностика, клінічна фарма-

кологія). На жаль, особливо при проведенні циклів спеціалізації, рівень підготовки слухачів повною мірою не відповідає вимогам, які пред'являються на кафедрі. З метою оптимізації навчального процесу на кафедрі використовуються методичні розробки за темою кожного заняття, в яких указана актуальність теми, мета заняття, конкретні цілі та завдання для самоконтролю початкового рівня знань та вмінь, зміст навчання, література, набір цільових завдань, граф-логічних структур і алгоритмів діагностики психічної патології на синдромальному рівні та за темами сучасної класифікації хвороб (МКХ-10). Це дозволило лікарям-курсантам добре підготуватися до занять і засвоїти матеріал. На практичному занятті слухачі за алгоритмом вивчали та проводили необхідні діагностичні, лікувальні, профілактичні та реабілітаційні процедури з теми заняття, зокрема з використанням педагогічної герменевтики, та під наглядом викладача. Ці заняття викликали великий інтерес, посилювали мотивацію до вивчення предмету.

Використання принципу новизни полягало у розробці навчальних планів і програм циклів тематичного удосконалення відповідно до вимог охорони психічного здоров'я, а також у постійному перегляді та доповненні матеріалів лекційних, семінарських занять, методичного забезпечення навчального процесу.

Формування соціального мотиву, такого як обов'язковість, відповідальність за життя, психічне здоров'я хворого, розуміння соціальної значущості глибоких знань із психіатрії та її субспеціальностей є важливим завданням у навчальному процесі на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології.

Дослідження підвищення ефективності навчального процесу на кафедрі шляхом створення та зміцнення мотивації лікарів-курсантів до вивчення психіатрії і наркології показало, що значущість застосування концептуальних методичних принципів підвищення інтересу до навчання розрізнялася у слухачів відповідно до циклу підвищення кваліфікації. Розподіл актуальності втілення зазначених принципів педагогіки у навчальний процес серед курсантів циклів спеціалізації мав таке ранжування:

- зв'язок теорії з практикою, доступність;
- виховний, технологічний (наглядність, активність) компоненти;
- особистісний підхід; дисциплінарна та міждисциплінарна спрямованість;
- підтримка позаучбової мотивації;
- новизна.

Серед слухачів передатестаційних циклів, циклів тематичного удосконалення інтерес до навчання стимулювали:

- новизна;
- дисциплінарна та міждисциплінарна спрямованість;
- особистісний підхід;

— виховний, технологічний (наглядність, активність) компоненти;

— зв'язок теорії з практикою, доступність; підтримка позаучбової мотивації.

Отже, актуальність втілення загальних принципів педагогіки у навчальний процес слухачів циклів спеціалізації, слухачів ПАЦ і циклів ТУ мають значні відмінності, що повинні враховуватись при проведенні навчального процесу. Так, якщо для слухачів циклів ПАЦ і ТУ новизна навчального матеріалу є найбільш актуальною, то для слухачів циклів спеціалізації вона є, навпаки, найменш актуальним аспектом. Імовірно, це пов'язано із загальною новизною предмету для цих курсантів та потребою у систематичному засвоєнні класичних, базових канонів «психіатрії» і «наркології». У свою чергу, зв'язок теорії з практикою та доступність викладання матеріалу, що є найбільш актуальними для слухачів циклів спеціалізації, для лікарів, які проходять навчання на циклах ПАЦ, є найменш актуальним, що обумовлено сформованим досвідом і практикою у межах певної спеціальності.

При аналізі даних фокусованого опитування за допомогою інтерв'ю встановлено, що застосування заходів підвищення інтересу до навчання призвело до змін у мотивації проходження циклів із психіатрії і наркології у напрямку збільшення частки осіб, які прагнули отримати знання та оволодіти професійними знаннями, сформувані професійно значущі якості, переважно серед курсантів циклів спеціалізації і ТУ (частка таких слухачів зросла з 87,4 до 96,8 %). У поодиноких випадках на початку ПАЦ серед лікарів-курсантів, які проходили навчання для підтвердження вищої кваліфікаційної категорії та мали стаж роботи більше ніж 37 років, встановлена тенденція до формального засвоєння знань та пошуку «обхідних» шляхів складання іспитів. Це може бути пов'язаним зі змінами у нормативній базі МОЗ України (наказ МОЗ України «Про внесення змін до Положення про порядок проведення атестації лікарів» від 02.10.2015 р. № 650). Проте, після реалізації викладачами мотивуючих заходів особистісного підходу дана тенденція набувала редукції впродовж першої третини циклу навчання.

Результати анкетування лікарів-курсантів за «Анкетою оцінки якості викладання на кафедрі загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології» показали підвищення рівня їх задоволеності навчанням на кафедрі з 98,96 до 99,98 %.

Аналіз успішності складання комп'ютерного іспиту відсоток правильних відповідей), оволодіння практичними навичками (бали), заключної співбесіди (бали) та заключного бала оцінки знань і вмінь лікарів-курсантів показав її достатній рівень і відповідність вимогам певної кваліфікаційної категорії. Після впровадження у педагогічний процес кафедри заходів щодо підвищення мотивації до навчання випадки незадовільного складання іспитів були відсутні.

Висновки

1. Концептуальними методичними принципами, що підвищують інтерес до навчання, є: зв'язок теорії із практикою, доступність; дисциплінарна та міждисциплінарна спрямованість; новизна; особистісний підхід; виховний, технологічний компоненти; підтримка позаучбової мотивації.

2. Застосування методів і прийомів педагогічної герменевтики призводить до змін характеру пізнавальної діяльності з репродуктивного на креативний, розвитку прагнення до самостійної роботи (зокрема, у позааудиторні години), евристичної діяльності, формування рефлексії отриманих знань і вмінь.

3. Серед невербальних методів педагогічної герменевтики найбільшу ефективність має гра з готовими правилами, гра-імітація та гра-імпровізація.

4. Актуальність втілення загальних принципів педагогіки у навчальний процес слухачів циклів спеціалізації, слухачів предатестаційних циклів і циклів тематичного удосконалення має значні відмінності, на ранжовану ефективність яких слід звертати при проведенні навчального процесу.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів при підготовці даної статті.

Список літератури

1. Одегов Ю.Г., Руденко Г.Г., Апенько С.Н., Мерко А.И. *Мотивация персонала: Учебное пособие. Практические задания (практикум)*. — М.: Альфа-Пресс. — 2010. — 640 с.
2. Подласый И.П. *Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: Кн. 1*. — М.: ВЛАДОС, 1999. — 576 с.
3. Реан А.А. *Психология и педагогика* / А. Реан, Н. Бордовская, О. Розум. — СПб.: Питер, 2006. — 43 с.

Отримано 06.09.2017 ■

Мишиев В.Д., Гриневич Е.Г., Омелянович В.Ю., Макаренко С.Н.

Национальная медицинская академия последипломного образования имени П.Л. Шупика, г. Киев, Украина

Роль мотивации и оснащённости занятий в изучении психиатрии и наркологии

Резюме. *Цель.* Изучение принципов повышения мотивации врачей-слушателей в получении знаний и умений по специальностям «психиатрия» и «наркология». *Материалы и методы.* Материал исследования — врачи, обучавшиеся

на циклах последипломного образования (специализации, предаттестационных, тематического усовершенствования) по специальностям «психиатрия» и «наркология» на кафедре общей, детской, судебной психиатрии и наркологии в

2016 г. Методы исследования: информационно-теоретический, аналитический, опроса (интервью, анкетирование), наблюдения, методы описательной статистики. **Результаты.** Важной задачей преподавателя является развитие учебно-познавательных мотивов слушателей циклов повышения квалификации, ориентированных на средства получения и усвоение знаний и овладение профессиональными навыками. Формирование социальных мотивов, таких как долг, ответственность за жизнь, психическое здоровье больного, понимание социальной значимости глубоких знаний по психиатрии и наркологии на фоне мероприятий по повышению интереса к обучению являются важными задачами в учебном процессе на кафедре общей, детской, судебной психиатрии и наркологии. **Выводы.** Концепту-

альные методические принципы, повышающие интерес к обучению, имеют разный ранг в структуре мотивации врачей-слушателей. Применение методов и приемов педагогической герменевтики приводит к изменению характера познавательной деятельности с репродуктивного на креативный. Среди невербальных методов педагогической герменевтики наибольшая эффективность достижения целей и повышения интереса к обучению зафиксирована при игре с готовыми правилами, игре-имитации и игре-импровизации. Актуальность реализации общих принципов педагогики в учебном процессе для слушателей разных циклов последипломного обучения имеет значительные отличия.

Ключевые слова: психиатрия; наркология; мотивация; оснащенность занятия

V.D. Mishiyeu, Ye.G. Grynevych, V.Yu. Omelyanovych, S.M. Makarenko
Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, Kyiv, Ukraine

The role of motivation and classroom equipment when training in psychiatry and narcology

Abstract. Background. The objective was to study the principles that increasing the motivation of doctors when obtaining the qualifying requirements (knowledge, professional skills) in psychiatry and narcology. **Materials and methods.** Material of the study: doctors trained in the cycles of postgraduate education (specialization, pre-certification, thematic improvement) in the specialties “psychiatry” and “narcology” at the department of general, pediatric, forensic psychiatry and narcology in 2016. Methods of research: information-theoretical, analytical, survey (interview, questionnaire), observations, methods of descriptive statistics. **Results.** An important task of the tutor is to develop the doctor’s educational-cognitive motives-oriented ways of obtaining and assimilating knowledge and mastering professional skills during professional development trainings. The formation of social motives, such as duty, responsibility for life, mental health of the patient, understanding the social importance of deep

knowledge in psychiatry and narcology on the background of the activities for increasing an interest in education are important tasks in the educational process at the department of general, pediatric, forensic psychiatry and narcology. **Conclusions.** Conceptual methodological principles that increase an interest in education have a different rank in the structure of the doctors’ motivation. The application of methods of pedagogical hermeneutics leads to a change in the nature of cognitive activity from the reproductive to the creative. Among non-verbal methods of pedagogical hermeneutics, the greatest effectiveness in achieving goals and increasing interest in education is recorded in: playing with ready-made rules, simulation game and improvisation. The relevancy of implementing the general principles of pedagogy in the educational process for doctors of different cycles of postgraduate education has significant differences.

Keywords: psychiatry; narcology; motivation; classroom equipment